

УДК 331.5:314.74:351.86
JEL: F22; J24; J61; H56; O15
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-2-130-139>

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПЕРЕРОЗПОДІЛ УКРАЇНСЬКОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ: НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЧИННИКИ ПОВЕРНЕННЯ*

©2026 ПЕРЕГУДОВА Т. В.

УДК 331.5:314.74:351.86
JEL: F22; J24; J61; H56; O15

Перегудова Т. В. Геополітичний перерозподіл українського людського капіталу: наслідки для національної кадрової безпеки та чинники повернення

Стаття присвячена дослідженню геополітичного перерозподілу українського людського капіталу, зумовленого воєнними діями на території України, його впливу на систему національної кадрової безпеки та обґрунтуванню чинників повернення людського капіталу в контексті зміцнення державної стійкості України. Збільшення частки людського капіталу у структурі національного багатства є визначальною умовою прискорення економічного зростання, забезпечення підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах повоєнного відновлення країни. Визначено ключові виклики, пов'язані з масовою втратою людського капіталу для України, зокрема відтік висококваліфікованих фахівців, демографічні дисбаланси, регіональні кадрові диспропорції, дефіцит кадрів та послаблення інституційної спроможності держави. Окреслено наслідки для країн-реципієнтів українських мігрантів, включно з інтеграційними викликами, навантаженням на соціальні системи та трансформацією ринків праці. Обґрунтовано економічні та соціальні вигоди для приймаючих держав, зокрема посилення трудового потенціалу, заповнення дефіцитних професійних ніш, зростання податкових надходжень і розвиток людського капіталу через освітню інтеграцію. Здійснено SWOT-аналіз наслідків геополітичного перерозподілу українського людського капіталу, що дозволило окреслити стратегічні ризики для повоєнного відновлення та визначити потенційні можливості інституціоналізації політики щодо забезпечення національної кадрової безпеки. Ідентифіковано чинники, що можуть стимулювати повернення українських громадян, серед яких: гарантії безпеки, відновлення інфраструктури, створення робочих місць, конкурентна оплата праці, ефективна державна політика реінтеграції та перспективи професійної самореалізації. Отримані результати формують аналітичне підґрунтя для розроблення державної стратегії збереження, відновлення та розвитку людського капіталу як ключового ресурсу національної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: людський капітал, геополітичний перерозподіл, національна кадрова безпека, виклики, чинники повернення, еміграція.

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 15.

Перегудова Тетяна Вячеславівна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу соціоeкономіки праці, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: ptv_tat@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3093-6104>

UDC 331.5:314.74:351.86
JEL: F22; J24; J61; H56; O15

Perehudova T. V. Geopolitical Redistribution of Ukrainian Human Capital: Implications for National Workforce Security and Factors that Influence Return

The article is dedicated to examining the geopolitical redistribution of Ukrainian human capital caused by military actions in Ukraine, its impact on the national human resources security system, and the substantiation for factors encouraging the return of human capital in the context of strengthening Ukraine's State resilience. Increasing the share of human capital within the structure of national wealth is a key condition for accelerating economic growth and enhancing the economy's competitiveness in the context of postwar recovery. The main challenges associated with the massive loss of human capital for Ukraine have been identified, including the outflow of highly qualified specialists, demographic imbalances, regional workforce disparities, staff shortages, and weakening of the State's institutional capacity. The implications for the countries receiving Ukrainian migrants are outlined, including integration challenges, stress on social systems, and labor market transformations. The economic and social benefits for host countries have been substantiated, including the strengthening of labor potential, filling deficit professional niches, increasing tax revenues, and developing human capital through educational integration. A SWOT analysis of the consequences of the geopolitical redistribution of Ukrainian human capital has been conducted, which made it possible to outline strategic risks for postwar recovery and identify potential opportunities for institutionalizing policy to ensure national workforce security. Factors that may encourage the return of Ukrainian citizens have been identified, including security guarantees, infrastructure restoration, job creation, competitive wages, efficient State reintegration policy, and prospects for professional self-realization. The obtained results provide an analytical foundation for the development of a State strategy for the preservation, restoration, and growth of human capital as a key resource for national security and sustainable socioeconomic development of Ukraine.

Keywords: human capital, geopolitical redistribution, national personnel security, challenges, return factors, emigration.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 15.

Perehudova Tetiana V. – PhD (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow of the Department of Socioeconomics of Labor, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: ptv_tat@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3093-6104>

Людський капітал є одним із важливих чинників соціально-економічного розвитку країни, на чому наголошується в багатьох дослідженнях світових організацій. У розвинених країнах світу частка людського капіталу у структурі національного багатства становить майже 70%. Натомість у країнах із низьким рівнем доходу цей показник не перевищує 40%, що вказує на недостатній рівень інвестицій в освіту, охорону здоров'я та розвиток людського капіталу загалом. Детальні показники частки людського капіталу у структурі національного багатства за групами країн представлені в *табл. 1*.

На доведення важливості людського капіталу спрямовані дослідження ОЕСР, в яких зазначається, що якість трудових ресурсів визначає темпи інноваційного розвитку, рівень продуктивності праці та здатність економіки адаптуватися до глобальних викликів [3].

З огляду на зазначене, актуальним постає питання ґрунтовного наукового осмислення викликів, пов'язаних із геополітичним перерозподілом українського людського капіталу внаслідок воєнних дій з позицій забезпечення національної кадрової безпеки, а також системного аналізу чинників, що визначають можливості та стимули повернення людського капіталу в Україну.

Таблиця 1

Частка людського капіталу в загальному багатстві за групами країн, 1995–2020 рр.

Група країн	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Світ	61,2	60,8	57,5	58,7	62,7	60,2
Група країн з низьким доходом	30,2	38,9	37,1	37,5	44,5	49,7
Група країн із середнім доходом	44,3	47,0	47,1	52,4	56,1	54,3
Група країн з доходом вище середнього	52,8	56,5	53,6	58,6	65,7	60,9
Група країн з високим доходом (ОЕСР)	63,3	62,0	58,8	59,3	62,4	60,5
Група країн з високим доходом (не входять до ОЕСР)	60,8	60,0	55,8	59,6	63,8	64,9

Джерело: складено за [1].

Збільшення частки людського капіталу у структурі національного багатства є важливою передумовою підвищення продуктивності праці, інноваційного розвитку та покращення якості життя населення.

Щодо України, то варто зазначити, що до початку війни для України був характерний порівняно низький рівень цього показника – орієнтовно 30–40% [2]. Внаслідок трагічних наслідків війни відбулося істотне зменшення частки людського капіталу в структурі національного багатства, що суттєво посилює ризики для сталого соціально-економічного розвитку України в довгостроковій перспективі. Повномасштабна війна спричинила для України масштабні демографічні та соціально-економічні потрясіння, що сформувало загрозу втрати людського капіталу та ризики кадрової безпеки. Такі процеси зменшують можливості повоєнної відбудови держави та створюють довгострокові виклики для забезпечення національної безпеки та забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому рівні.

Означене питання є надзвичайно актуальним. У працях багатьох вітчизняних науковців акцентуються увага на загрозах, які формує масштабна втрата людського капіталу для соціально-економічного розвитку, національної стійкості та кадрової безпеки держави. Вчені намагаються знайти механізми його збереження, відновлення та повернення в Україну.

Проблематика зменшення людського капіталу в умовах повномасштабної війни розглядається в сучасних аналітичних і наукових дослідженнях як один із ключових чинників, що визначатиме траєкторію повоєнного економічного відновлення України. Так, у фокусі досліджень Центру Разумкова є оцінка масштабів втрат людського потенціалу та визначення стратегічних напрямів його відновлення в середньо- і довгостроковій перспективі [4]. Центр економічної стратегії досліджує перерозподіл українських біженців за країнами світу та наміри щодо повернення в Україну [5].

Питання впливу демографічних змін на соціальну безпеку України розглянуто в публікації О. М. Поплавської, в якій здійснено комплексний аналіз взаємозв'язку динаміки природних демографічних процесів із показниками соціальної безпеки держави. Авторкою досліджено вплив народжуваності, смертності та природного приросту

* Підготовлено в межах виконання комплексного наукового дослідження «Динаміка та структурні зміни у світовій економіці» за пріоритетними напрямками наукової та науково-технічної діяльності Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

населення на зміну індикаторів, що характеризують якість життя та відповідають ключовим цілям сталого розвитку. У роботі констатовано поступове погіршення стану соціальної безпеки з 2014 року, що супроводжувалося негативними демографічними тенденціями [6].

Проблематика збереження та відновлення людського капіталу в умовах воєнного стану та в післявоєнний період як передумови забезпечення сталого економічного розвитку держави набула особливої актуальності в сучасних наукових дослідженнях. Зазначеним питанням присвячено праці низки вітчизняних науковців, зокрема Н. В. Зачосової [7], В. В. Круглова та Д. А. Терещенко [8], у яких обґрунтовуються концептуальні засади державної політики у сфері відтворення людського капіталу, окреслюються механізми інституційної, соціально-економічної та освітньої підтримки населення. У дослідженнях зазначених авторів акцентується увага на необхідності комплексного підходу до формування політики збереження людського потенціалу, що передбачає інтеграцію інструментів соціального захисту, ринку праці, системи освіти, охорони здоров'я та реабілітаційної підтримки постраждалого населення.

Попри ґрунтовність наукових напрацювань вітчизняних учених, де розкрито окремі аспекти формування та реалізації політики збереження та відновлення людського капіталу в умовах воєнних викликів, окреслена проблематика потребує подальшої систематизації та комплексного осмислення з урахуванням сучасних соціально-економічних трансформацій. У зв'язку з цим *метою статті* стало дослідження впливу геополітичного перерозподілу українського людського капіталу на національну кадрову безпеку та обґрунтування чинників повернення людського капіталу в контексті зміцнення державної стійкості України.

Воєнні дії на території України спричинили безпрецедентний геополітичний перерозподіл українського людського капіталу. За оцінками ОЕСР, понад 5 млн українців працездатного віку тимчасово чи постійно інтегровані в ринки праці країн Європейського Союзу [9; 10]. Це зумовило різке зменшення пропозиції робочої сили в Україні та посилило ризик довгострокової втрати висококваліфікованих кадрів, сформувало значні диспропорції у структурі національного трудового потенціалу.

У наших попередніх дослідженнях було доведено, що структурна криза національного ринку праці проявилася ще до 2022 року. Отримані нами результати свідчили про ознаки трудової вичерпності та стагнаційні тенденції у функціонуванні

ринку праці, що було обумовлено демографічним скороченням, трудовою еміграцією та зниженням рівня економічної активності населення [11].

У контексті повномасштабної війни ці виклики набули критичного характеру: масштабне вимушене переміщення населення, мобілізаційні процеси, підвищення рівня смертності, руйнування інфраструктури та зменшення економічних можливостей призвели до різкого зменшення пропозиції робочої сили та посилення дефіциту кадрів. Додатковим негативним чинником у системі формування національного людського капіталу стала тривала зовнішня міграція українських громадян, значна частка яких інтегрується в ринки праці країн перебування, що створює ризики довгострокових втрат людського капіталу для України. У сукупності ці процеси формують новий рівень загроз для кадрової, демографічної та економічної безпеки країни.

О. М. Поплавська підкреслює, що в довоєнний період збереження людського капіталу забезпечувалося через освітню політику, охорону здоров'я та соціальний захист, що позитивно впливало на безпекову ситуацію. За 1991–2020 роки тісної кореляції між економікою та природним приростом населення не виявлено, проте народжуваність залежала від матеріального добробуту родин, а кореляція смертності та ВВП суттєва лише з урахуванням початку АТО [6].

Відповідно до аналітичних матеріалів International Migration Outlook 2024, повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році зумовило безпрецедентні масштаби вимушеної міграції в межах європейського простору. Аналіз міграційних потоків показав концентрацію основної частки переміщених осіб у Німеччині, Польщі, Сполучених Штатах Америки, Чеській Республіці та Канаді, на які сукупно припало понад 60% загального обсягу прибуттів (рис. 1). У відносному вимірі (з огляду на чисельність населення приймаючих країн) найбільшого демографічного та соціально-економічного навантаження зазнали Чеська Республіка, Латвія, Естонія та Польща [9; 10].

Слід зазначити, що країни Європейського Союзу здійснили інституційну адаптацію національних ринків праці до масового припливу громадян України, зокрема через запровадження механізму тимчасового захисту, лібералізацію процедур доступу до зайнятості та розширення доступу до систем соціального забезпечення. Такі заходи істотно полегшили включення українських мігрантів у європейські соціально-трудові відносини. Затяжний характер воєнного стану та одночасне проведення реформ у системах зайнятості та освіти у країнах

у найближчі 10 років [13]. Усе більше організацій заявляють про труднощі з підбором персоналу та вказують на те, що дефіцит кадрів є одним із головних чинників стримування відновлення бізнесу. У 2025 році 74% компаній відчували значну нестачу працівників, 21% – часткову. Лише 5% не мали труднощів із пошуком персоналу [14].

Геополітичний перерозподіл українського людського капіталу, зумовлений воєнними діями та пов'язаними з ними міграційними процесами, формує багатовимірні виклики як для кадрової безпеки України, так і для країн-реципієнтів. Для України ці виклики безпосередньо впливають на відтворення людського капіталу, демографічну динаміку та спроможність держави до довгострокового соціально-економічного розвитку.

Передусім відбувається зменшення національного трудового потенціалу та поглиблення демографічної кризи, що ускладнює процеси відтворення кадрів і підвищує ризики структурних дисбалансів на ринку праці. Міграція кваліфікованих спеціалістів і молоді посилює явище «витоку мізків», призводить до втрати інвестицій у людський капітал і зменшення потенціалу інноваційного розвитку.

Зменшення чисельності робочої сили негативно впливає на обсяги податкових надходжень та темпи економічного зростання, водночас обмежуючи фінансові можливості держави щодо відновлення.

Викликом є втрата частини освітнього контингенту, що створює розрив у підготовці майбутніх фахівців і загрожує довгостроковій кадровій стійкості країни.

Соціальні наслідки міграції проявляються у зростанні напруженості в суспільстві та посиленні демотивації до повернення значної частини людського капіталу після завершення активної фази воєнних дій.

У сукупності ці чинники послаблюють кадрову стійкість держави, створюють загрози для оборонного потенціалу та можуть призвести до зростання кадрової залежності України в міжнародному поділі праці.

Для країн – реципієнтів українського людського капіталу геополітичний перерозподіл створює додатковий тиск на соціальну інфраструктуру та системи соціального захисту, на що витрачаються значні обсяги бюджетних витрат. Водночас невідповідність освітніх програм мігрантів зумовлює необхідність адаптації до національних стандартів ринку праці.

Викликом для приймаючих держав є також інтеграція українських учнів і студентів у національні освітні системи, що вимагає гнучкості освітньої політики та додаткових ресурсів.

Варто наголосити, що соціальна адаптація мігрантів супроводжується ризиками сегрегації та маргіналізації, а в окремих випадках – загрозами соціальної напруги.

Для країн-реципієнтів постає вибір між політикою глибокої інтеграції українського людського капіталу та управлінням тимчасовим перебуванням мігрантів. Посилення конкуренції між приймаючими країнами за кваліфіковані кадри додатково підкреслює геополітичний вимір міграції та потребу узгоджених підходів на міжнародному рівні.

Разом із тим, слід сказати, що геополітичне переміщення українського людського капіталу до країн Європейського Союзу необхідно розглядати не лише як соціально-економічну проблему, але й як важливий чинник геополітичної взаємодії між Україною та ЄС. Масштабні міграції, в т. ч. освітні та трудові, формують нові канали комунікації між країнами, впливають на структуру регіональних ринків праці. З геополітичної точки зору рух українських працівників до ЄС виступає інструментом м'якої інтеграції, коли соціальні, освітні та трудові зв'язки фактично випереджають інституційні процеси євроінтеграції. Трудові мігранти стають носіями соціокультурних, економічних і комунікаційних зв'язків, які зміцнюють присутність України в європейському політичному та економічному просторі. Міграційні процеси набувають характеру геоекономічного механізму, через який формуються довгострокові економічні зв'язки, обсяги грошових переказів, трансфер технологій і професійних компетентностей.

В аналітичних матеріалах Центру Разумкова зазначається, що скорочення людського капіталу зумовлене демографічними втратами, вимушеною міграцією, погіршенням стану здоров'я населення, руйнуванням освітньої й наукової інфраструктури та трансформацією структури зайнятості, що безпосередньо обмежує потенціал економічного зростання, інноваційний розвиток і конкурентоспроможність економіки в умовах повоєнної відбудови. Водночас підкреслюється наявність резервів для відновлення людського капіталу, зокрема через повернення громадян з-за кордону, мобілізацію внутрішніх ресурсів освіти й науки, а також використання можливостей цифровізації та європейської інтеграції. Відновлення пропонується здійснювати у двох взаємопов'язаних площинах: по-перше, через формування безпечного та сприятливого соціально-економічного середовища для реінтеграції громадян; по-друге, через інституційну модернізацію систем освіти, професійної підготовки, безперервного навчання й охорони здоров'я з переходом від екстенсивного до інклюзивного підходу,

що розглядає людський капітал як стратегічний ресурс розвитку [4].

Узагальнюючи результати дослідження геополітичного перерозподілу українського людського капіталу, сформовано матрицю SWOT-аналізу, в якій систематизовано сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для національної кадрової безпеки в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови, що забезпечує комплексне розуміння наслідків міграційних процесів та зміни формату соціально-трудова відносин для стратегічного кадрового забезпечення країни (табл. 2).

Аналіз *сильних сторін* свідчить, що зовнішня мобільність українських громадян сприяє накопиченню нового соціального, професійного та культурного капіталу. Формування діаспори та інтеграція українських фахівців у міжнародні ринки праці створюють передумови для залучення інвестицій, інновацій та сучасних управлінських практик у перспективі повернення або дистанційної співпраці.

До *слабких сторін* можна віднести суттєве послаблення внутрішнього кадрового потенціалу, зокрема через відтік кваліфікованих спеціалістів,

Таблиця 2

SWOT-аналіз наслідків геополітичного перерозподілу українського людського капіталу для національної кадрової безпеки

S – Strengths (Сильні сторони)	W – Weaknesses (Слабкі сторони)
<p>Формування потужної діаспори в інших, переважно європейських, країнах.</p> <p>Українські фахівці інтегруються в ринки праці та економіки країн ЄС, Північної Америки, розширюючи професійні міжнародні зв'язки.</p> <p>Набуття нового досвіду та компетенцій.</p> <p>Громадяни отримують доступ до сучасних стандартів цифрових технологій, медицини, освіти, що потенційно підсилює конкурентні позиції України в разі повернення.</p> <p>Підвищення мовної та міжкультурної компетентності.</p> <p>Посилення інтеграційних процесів України у глобальні ринки праці та міжнародні ланцюги доданої вартості.</p> <p>Збільшення обсягів грошових переказів, що підтримує українські домогосподарства, частково компенсуючи втрати внутрішнього попиту.</p> <p>Посилення людського капіталу через освітню мобільність молоді. Доступ до іноземної освіти формує новий кадровий резерв для модернізації економіки України в разі повернення</p>	<p>Відтік кваліфікованих кадрів (brain drain), що особливо негативно впливає на сфери медицини, освіти, інженерії, ІТ, державного управління.</p> <p>Демографічна деформація, яка має прояв у зменшенні частки працездатного населення, старінні нації, у формуванні гендерного дисбалансу.</p> <p>Регіональні кадрові диспропорції - дефіцит кадрів у прикордонних, прифронтових і сільських регіонах.</p> <p>Ослаблення інституційної пам'яті в державному, освітньому, науковому секторах, що означає процес втрати, фрагментації або недостатньої передачі накопичених знань, досвіду, процедур і практик, що знижує ефективність процесів відновлення економіки.</p> <p>Поглиблення розриву між попитом і пропозицією на ринку праці, потребами роботодавців та наявними компетенціями працівників. Частина внутрішньо переміщених осіб змінює професію або втрачає кваліфікацію, адаптуючись під попит у місцевості перебування</p>
O – Opportunities (Можливості)	T – Threats (Загрози)
<p>Політика «циркулярної міграції» створює можливості реінтеграції українських громадян, трансформуючи «відтік» у циркуляцію знань і компетенцій.</p> <p>Створення програм повернення та тимчасової зайнятості для залучення набутого за кордоном досвіду.</p> <p>Реформування системи підготовки кадрів.</p> <p>Узгодження освіти з потребами повоєнної відбудови (будівництво, реабілітація, соціальна сфера, оборонно-промисловий комплекс, сільське господарство).</p> <p>Розвиток дистанційної та гібридної зайнятості.</p> <p>Залучення фахівців незалежно від місця проживання.</p> <p>Імплементация міжнародних стандартів HR-менеджменту в державній службі.</p> <p>Використання досвіду країн ЄС для підвищення кадрової стійкості країни.</p> <p>Формування нової моделі національної кадрової безпеки.</p> <p>Орієнтація на гнучкість, мобільність, безперервне навчання та стійкість до криз</p>	<p>Довгострокова еміграція молоді, що посилює ризик втрати майбутнього трудового потенціалу.</p> <p>Конкуренція з боку розвинених країн за українських фахівців.</p> <p>Активна політика залучення медиків, інженерів, ІТ-спеціалістів.</p> <p>Критичний дефіцит кадрів у сферах національної безпеки та інфраструктури (оборона, енергетика, охорона здоров'я, освіта, наука та ін.).</p> <p>Поглиблення соціальної нерівності.</p> <p>Відтік більш мобільних, освічених і працездатних груп населення.</p> <p>Ризик «кадрового вакууму» в період відбудови.</p> <p>Невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили в умовах подальшої реконструкції та відновлення</p>

Джерело: систематизовано авторкою.

демографічні дисбаланси та регіональну нерівномірність трудових ресурсів. Зменшення чисельності працездатного населення, втрата інституційної пам'яті створюють додаткові ризики відновлення.

Можливості пов'язані з розробленням політики циркулярної міграції, впровадженням програм повернення та реінтеграції, модернізацією системи освіти та професійної підготовки відповідно до потреб повоєнної економіки. Геополітичний перерозподіл людського капіталу може стати каталізатором структурних реформ у сфері зайнятості, цифровізації, управлінні людським капіталом і формування нової моделі кадрової стійкості держави.

Загрози полягають у ризику довготривалої еміграції молоді та висококваліфікованих фахівців, посиленні конкуренції з боку розвинених країн за український трудовий потенціал, а також у можливому виникненні кадрового дефіциту в критично важливих галузях – охороні здоров'я, освіті, інфраструктурі, державному управлінні та секторі безпеки. За відсутності системної державної політики це може призвести до формування стійкого «кадрового вакууму» в період активної відбудови.

Отже, матриця SWOT-аналізу підтверджує амбівалентний характер геополітичного перерозподілу людського капіталу: поряд із суттєвими втратами національного кадрового ресурсу наявний потенціал для його якісного оновлення та інституційного зміцнення. Реалізація цього потенціалу потребує державної стратегії, що поєднує демографічну, освітню, соціальну та міграційну політику в межах концепції національної кадрової безпеки.

У контексті аналізу перспектив повернення українських громадян до України доцільно звернутися до результатів сучасних наукових і аналітичних досліджень, присвячених міграційним намірам, чинникам реінтеграції та умовам репатріації. За результатами досліджень, проведених Європейським інститутом міграційної політики та Міжнародною організацією з міграції, наміри українських біженців щодо повернення до України демонструють суттєві відмінності залежно від часової перспективи (табл. 3).

Виявлено, що значна частина респондентів розглядає можливість короткострокового повернення в разі поліпшення безпекової ситуації або необхідності вирішення нагальних соціально-економічних питань. Натомість наміри довгострокового або постійного повернення значною мірою залежать від стабільності відбудови, економічних перспектив і рівня соціальної підтримки в Україні після завершення бойових дій. Тобто рішення щодо повернення є комплексним і формуються під впливом як об'єктивних умов, так і індивідуальних стратегій адаптації.

Таблиця 3

Розподіл респондентів за намірами повернення в Україну в довгостроковій і короткостроковій перспективі, %

Країна	Частка тих, хто планує повернутися в довгостроковій перспективі	Частка тих, хто планує повернутися в короткостроковій перспективі
Молдова	97,8	1,1
Румунія	94,5	8,8
Польща	92,9	45,7
Латвія	92,7	25,5
Словаччина	91,7	2,5
Литва	90,7	16,2
Болгарія	87,5	3,0
Естонія	86,4	2,6
Чехія	85,1	42,5
Угорщина	79,8	4,8

Джерело: складено за [15, р. 18, 19].

За даними досліджень Центру економічної стратегії, які проводились у грудні 2024 р., менше половини опитаних планували повернутися в Україну (рис. 2).

Порівняльний аналіз результатів різних досліджень щодо намірів українців повернутися до України свідчить про наявність суттєвих розбіжностей у отриманих оцінках, що зумовлено насамперед різницею в методологічних підходах (вибірка, способи збору даних, формулювання запитань), часових періодах проведення опитувань, а також неоднорідністю соціально-демографічної структури респондентів. Крім того, на результати впливають динамічні зміни безпекової ситуації, умов перебування за кордоном, рівня інтеграції у приймаючі суспільства та очікувань щодо економічного відновлення України.

Процеси повернення українського людського капіталу в Україну та його адаптації в країнах-реципієнтах визначаються комплексом взаємопов'язаних чинників економічного, інституційного, соціального та безпекового характеру. Співвідношення цих чинників формує індивідуальні та колективні міграційні стратегії, зумовлюючи вибір між репатріацією, циркулярною міграцією або довгостроковою інтеграцією в приймаючих державах.

За думкою багатьох науковців, визначальними є безпекові чинники, які виконують функцію базових потреб. Завершення активної фази бойових дій, забезпечення безпеки проживання, га-

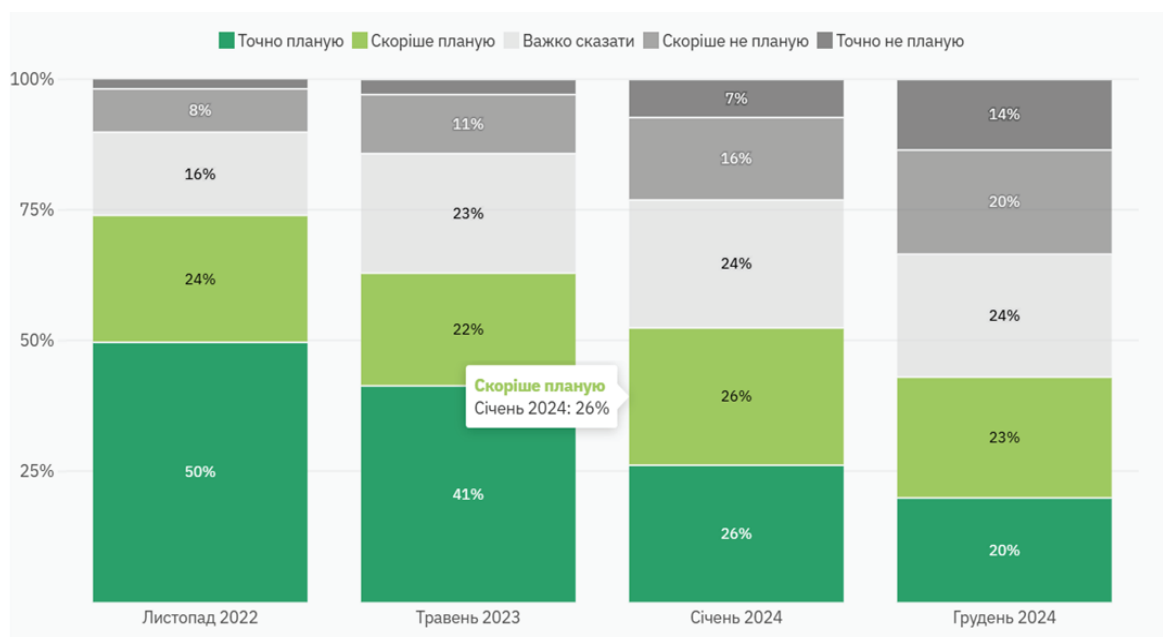

Рис. 2. Відповіді респондентів на запитання «Чи плануєте ви повернутися в Україну», %

Джерело: складено за [5].

рантії захисту життя, власності та прав громадян формують первинну можливість повернення. За відсутності належного рівня безпеки інші чинники втрачають свою ефективність.

Важливу роль відіграють *економічні чинники*, що визначають доцільність повернення з позиції матеріального добробуту та професійної самореалізації. До них належать наявність робочих місць відповідно до кваліфікації, конкурентоспроможний рівень оплати праці, можливість участі у проєктах післявоєнної відбудови, доступ до підприємництва та самозайнятості, а також податкові стимули й фінансова підтримка для осіб, які повертаються.

Значне місце мають *інституційні чинники*, які носять регуляторний характер і спрямовані на зниження трансакційних витрат повернення. Йдеться про ефективну державну політику реінтеграції, спрощення адміністративних процедур, визнання дипломів і професійного досвіду, здобутих за кордоном, забезпечення доступу до житла, медичних, освітніх і соціальних послуг. Вони підвищують рівень довіри до держави та сприяють прийняттю позитивного рішення щодо повернення. Довіра до державних інститутів і відчуття справедливості соціальних правил виступають важливими умовами формування мотивації до повернення.

Окрему групу чинників становлять *очікування щодо довгострокового розвитку України*, зокрема перспективи європейської інтеграції, зміцнення верховенства права та прогнозованості державної

політики. Низький рівень корупційних ризиків і зрозумілі правила економічної діяльності можуть істотно підвищити привабливість повернення висококваліфікованих фахівців і підприємців, посилюючи національний людський капітал.

Не менш значущими є *соціокультурні чинники*. Сімейні та родинні зв'язки, культурна та мовна приналежність, почуття належності до національної спільноти, наявність соціальних мереж підтримки та емоційна прив'язаність до місця походження формують внутрішню мотивацію повернення. Особливо помітним є їхній вплив серед жінок, сімей із дітьми та осіб середнього та старшого віку.

Важливими є також *геополітичні та міжнародні чинники*, які формують зовнішній контекст міграційного вибору. Перспективи європейської інтеграції України, міждержавні домовленості щодо мобільності людського капіталу, політика країн-реципієнтів у сфері тимчасового захисту, зміни міграційних режимів і соціальних гарантій, а також стимули або обмеження довгострокової інтеграції за кордоном впливають на стратегічне співвідношення альтернатив «повернення – залишення».

Таким чином, повернення українців є складним процесом, у якому безпекові умови виступають базовою передумовою, тоді як економічні, інституційні, соціокультурні та інші чинники визначають глибину та стійкість реінтеграції.

У контексті забезпечення кадрової національної безпеки Н. В. Зачосовою визначено ключові вектори політики збереження людського капіталу

у воєнний та післявоєнний періоди, що охоплюють економічну, фінансову, освітню, інформаційну, демографічну, соціальну та наукову сфери. Зокрема, йдеться про формування позитивних економічних очікувань населення, підвищення впевненості в майбутніх економічних перспективах і поліпшення фактичних показників добробуту, а також створення умов для накопичення громадянами фінансових резервів, що сприятиме поверненню українців [7].

ВИСНОВКИ

Сучасний геополітичний перерозподіл українського людського капіталу є одним із наймасштабніших соціально-економічних шоків в історії нашої країни. Поєднання демографічних, економічних, геоекономічних, соціальних, безпекових та інституційних викликів створює системну загрозу для кадрової, демографічної та економічної безпеки України, для подолання яких необхідна комплексна державна політика.

Проведене дослідження доводить той факт, що ці процеси мають асиметричний характер наслідків, формуючи для України переважно відтворювальні, демографічні та безпекові ризики, тоді як для приймаючих держав – інституційні, соціальні й управлінські виклики.

Для України втрата частини людського капіталу створює загрози зменшення обсягів трудового потенціалу, посилення демографічних дисбалансів і дефіциту кваліфікованих кадрів у критично важливих секторах економіки та в системі державного управління. Особливо небезпечним є ризик довгострокового неповернення значної частини висококваліфікованих фахівців і молоді, що може істотно обмежити можливості післявоєнного відновлення, інноваційного розвитку та оборонної спроможності держави.

Водночас для країн-реципієнтів український людський капітал є як ресурсом демографічного та економічного підсилення, так і джерелом додаткового навантаження на соціальні системи, освітню інфраструктуру та бюджети. Успішність інтеграції мігрантів значною мірою залежить від інституційної спроможності приймаючих держав забезпечити правову визначеність статусу, визнання кваліфікацій, ефективні механізми соціальної та професійної адаптації й управління безпековими ризиками.

Результати SWOT-аналізу засвідчують подвійний, суперечливий характер геополітичного перерозподілу українського людського капіталу. З одного боку, він супроводжується відчутними втратами кадрового потенціалу та послабленням внутрішніх ресурсів розвитку, з іншого – формує передумови для його структурного оновлення, мо-

дернізації компетентнісної бази та посилення інституційної спроможності держави.

У цьому контексті ключового значення набуває формування цілісної державної стратегії збереження та відновлення людського капіталу, яка має інтегрувати інструменти демографічної, освітньої, соціальної та міграційної політики. Її реалізація має здійснюватися в межах концепції національної кадрової безпеки як стратегічного пріоритету повного відновлення та довгострокового соціально-економічного розвитку України. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. The Changing Wealth of Nations. Revisiting the Measurement of Comprehensive Wealth. *World Bank Group*. 2024. 203 p. URL: <https://surli.cc/fjree>
2. The Changing Wealth of Nations 2018: Building a Sustainable Future. *World Bank*. 2018. 255 p. URL: <https://surli.li/suhggy>
3. Forichon K. Considering Human Capital in a Multi-dimensional Analysis of Fragility. *OECD*. 2020. URL: <https://surl.lt/cfldag>
4. Пищуліна О. Людський капітал – виклики для відновлення України. *Razumkov centre. USAID. Pact*. Травень 2024. 11 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/05/29/2024-ПАКТ-9.pdf>
5. Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. *Центр економічної стратегії*. 3 березня 2025. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
6. Поплавська О. М. Вплив демографічних змін на соціальну безпеку України. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 5. С. 293–301. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-40>
7. Зачосова Н. В. Основи політики збереження людського капіталу у воєнний та післявоєнний час для потреб економічного відновлення і зростання. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 11–12. С. 17–28. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-11-12-312-313-17-28>
8. Круглов В. В., Терещенко Д. А. Державна політика відновлення людського капіталу України в післявоєнний період. *Освітня аналітика України*. 2023. № 2. С. 21–33. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2023-2-21-33>
9. International Migration Outlook 2023. *OECD*. URL: <https://surl.li/mhzruz>
10. International Migration Outlook 2024. *OECD*. URL: <https://surl.li/tmtowu>
11. Перегудова Т. Криза національного ринку праці: стагнація та трудова вичерпність. *Дзеркало тижня*. 02 вересня 2019. URL: https://zn.ua/ukr/mact/rolelevel/kriza-nacionalnogo-rinku-praci-stagnaciya-ta-trudova-vicherpnist-322188_.html

12. War cost Ukraine 40% of its labor force. *The new voice of Ukraine*. July 2, 2025. URL: <https://surl.li/cuiidh>
13. Ukraine will be looking for 4.5 million workers in next decade – Ukraine's Ministry of Economy. *Ukrainska Pravda*. 14 July 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/07/14/7411320/?utm_source=chatgpt.com
14. Кадровий дефіцит посилюється: що буде із зарплатами у 2026 році. *Мінфін*. 25 листопада 2025. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/11/25/163067922/>
15. Sohst R., Tirado T., Salgado L., Slootjes J. Exploring Refugees' Intentions to Return to Ukraine. *Migration Policy Institute Europe and International Organization for Migration*. 2025. 53 p. URL: <https://surl.li/aeycia>

REFERENCES

- Forichon K. (2020). Considering Human Capital in a Multidimensional Analysis of Fragility. *OECD*. <https://surl.lt/cfdag>
- Kruhlov V. V. & Tereshchenko D. A. (2023). Derzhavna polityka vidnovlennia liudskoho kapitalu Ukrainy v pisliavoiennyi period [State Policy of Human Capital Recovery in Ukraine in the Post-war Period]. *Osvitnia analityka Ukrainy*, 2, 21–33. <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2023-2-21-33>
- Minfin. (2025, November 25). *Kadrovyy defitsyt posyliuiet-sia: shcho bude izzarplatamy u 2026 rotsi* [Labor Shortage Intensifies: What Will Happen to Salaries in 2026]. <https://minfin.com.ua/ua/2025/11/25/163067922/>
- The new voice of Ukraine. (2025, July 2). *War cost Ukraine 40% of its labor force*. <https://surl.li/cuiidh>
- OECD. (2023). *International Migration Outlook 2023*. <https://surl.li/mhzruz>
- OECD. (2024). *International Migration Outlook 2024*. <https://surl.li/tmtowu>
- Perehudova T. (2019, September 2). Kryza natsionalnoho rynku pratsi: stahnatsiia ta trudova vycherpnist [National Labor Market Crisis: Stagnation and Labor Exhaustion]. *Dzerkalo tyzhnia*. https://zn.ua/ukr/macrolevel/kriza-nacionalnogo-rinku-praci-stagnaciya-ta-trudova-vicherpnist-322188_.html
- Poplavska O. M. (2025). Vplyv demografichnykh zmin na sotsialnu bezpeku Ukrainy [The Impact of Demographic Changes on the Social Security of Ukraine]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 5, 293–301. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-40>
- Pyshchulina O. Liudskyy kapital – vyklyky dlia vidnovlennia Ukrainy [Human Capital – Challenges for the Recovery of Ukraine]. *Razumkov centre*. <https://razumkov.org.ua/images/2024/05/29/2024-PAKT-9.pdf>
- Sohst R., Tirado T., Salgado L. & Slootjes J. (2025). Exploring Refugees' Intentions to Return to Ukraine. *Migration Policy Institute Europe and International Organization for Migration*. <https://surl.li/aeycia>
- Tsentr ekonomichnoi stratehii. (2025, March 3). *Ukrainski bizhentsi pislia trokh rokiv za kordonom. Chetverta khvyliya doslidzhennia* [Ukrainian Refugees After Three Years Abroad. The Fourth Wave of the Study]. https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
- Ukraine's Ministry of Economy. (2023, July 14). Ukraine will be looking for 4.5 million workers in next decade – Ukraine's Ministry of Economy. *Ukrainska Pravda*. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/07/14/7411320/>
- World Bank (2018). *The Changing Wealth of Nations 2018: Building a Sustainable Future*. <https://surl.li/suhggy>
- World Bank Group (2024). *The Changing Wealth of Nations. Revisiting the Measurement of Comprehensive Wealth*. <https://surli.cc/fijree>
- Zachosova N. V. (2023). Osnovy polityky zberezhenia liudskoho kapitalu u voiennyi ta pisliavoiennyi chas dlia potreb ekonomichnoho vidnovlennia i zrostan-nia [Basics of Human Capital Preservation Policy in Wartime and Post-war Period for the Needs of Economic Recovery and Growth]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 11–12, 17–28. <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-11-12-312-313-17-28>

Стаття надійшла до редакції / Received: 07.02.2026
 Статтю прийнято до публікації / Accepted: 21.02.2026
 Оприлюднено / Published: 31.03.2026